

بزرگ

مروری بر کارنامه علمی ویلفرد مادلونگ

زیرین

سعید طاوسی مسرور

عضو هیئت علمی دانشکده الهیات
و معارف اسلامی دانشگاه علامه
طباطبایی

ویلفرد فردیناند مادلونگ استاد سابق دانشگاه آکسفورد و عضو هیئت علمی مؤسسه مطالعات اسماعیلیه لندن، در ۲۶ دسامبر ۱۹۳۰ (۵ دی ۱۳۰۹)، در شهر اشتوتگارت آلمان متولد شد. پس از گذراندن تحصیلات مقدماتی و متوسطه به دانشگاه قاهره رفت و مدرک کارشناسی خود را در رشته تاریخ و ادبیات اسلامی در سال ۱۹۵۳ از آنجا گرفت. وی سپس برای ادامه تحصیلات عالی به موطن خود بازگشت و در سال ۱۹۵۷ از دانشگاه هامبورگ دکترای مطالعات اسلامی را دریافت کرد. مادلونگ رساله دکتری خود را با راهنمایی اسلام‌شناسان مشهور آلمانی، یعنی اشتروسمان و اشوپولر ۲، و اشوپولر ۳، به پایان رسانید.

مادلونگ به مدت سه سال (۱۹۵۸-۱۹۶۰) وابسته فرهنگی سفارت آلمان غربی در بغداد بود و سپس زندگی علمی خود را در زمینه اسلام‌شناسی به شرح زیر دنبال کرد:

• ۱۹۶۳: استادیار مطالعات اسلامی در دانشگاه تگزاس؛

• ۱۹۶۴-۱۹۶۹: استادیار و دانشیار مطالعات اسلامی در دانشگاه شیکاگو؛

• ۱۹۶۹-۱۹۷۸: استاد اسلام‌شناسی در دانشگاه شیکاگو؛

• ۱۹۷۸-۱۹۹۸: استاد کرسی Laudian در عربی و مطالعات اسلامی در دانشگاه آکسفورد.

او به عنوان استاد مدعو در دانشگاه کلمبیا و بسیاری دیگر از دانشگاه‌های آمریکا و اروپا تدریس کرده است. وی عضو تعداد زیادی از مجامع بین‌المللی اسلام‌شناسی بود و به‌طور مرتب در مجامع و کنفرانس‌های بین‌المللی شرکت می‌کرد. گفتنی است او یکی از برجسته‌ترین اسلام‌شناسان معاصر به شمار می‌آید تا جایی که رابرت گلیو^{۲۵} از وی به عنوان «پدر مطالعات شیعی مدرن در بریتانیا» یاد می‌کند. او در ۹ مه ۲۰۲۳ (۱۹ دیهشت ۱۴۰۲) در سن نود و دو سالگی درگذشت.

برخی از آثار وی که به زبان فارسی ترجمه شده عبارت است از:

الف. کتب

- مکتب‌ها و فرقه‌های اسلامی در سده‌های میانه^۷، ترجمه جواد قاسمی، مشهد: آستان قدس رضوی، ۱۳۷۵ش؛
- جانشینی حضرت محمد (ص)؛ پژوهشی در خلافت نخستین، ترجمه احمد نمایی، جواد قاسمی، محمد جواد مهدوی و حیدر رضا ضابط، مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی، مشهد، ۱۳۸۵ش.

ب. مقالات

- «تشیع امامیه و علم کلام معتزلی»، ترجمه احمد آرام، در: شیعه در حدیث دیگران، زیر نظر مهدی محقق، تهران: دفتر دایرة المعارف تشیع، ۱۳۶۲ش، ص ۹-۱۳.
- «کتاب‌شناسی شیعه»، ترجمه احمد آرام، در شیعه در حدیث دیگران، تهران دفتر دایرة المعارف تشیع، ۱۳۶۲.
- «ملاحظاتی برپیرامون کتاب‌شناسی فرق امامی»، ترجمه چنگیز پهلوان، در زمبینه ایران شناسی، تهران، به کوشش چنگیز پهلوان، ۱۳۶۸ش، ص ۵۶-۷۵.

ویلفرد مادلونگ مقاله نسبتاً مبسوطی تحت عنوان «تشیع» در دایرة المعارف دین^۸ نوشته است. وی در کتاب‌شناسی مقاله خویش درباره شیعه پژوهی غربیان اعتراف می‌کند: «تحقیقات علمی درباره شیعه هنوز محدود و ناهموار است و تحقیق کاملی که دربرگیرنده تمام جنبه‌های آن باشد وجود ندارد»^۹. از این رو، مادلونگ با درک این کاستی گام در عرصه شیعه‌پژوهی گذاشته و به سهم خود آثار متعددی درباره شیعه و ابعاد مختلف آن نوشته است. از جمله مقالاتی پراکنده مانند «هاشمیات کمیت و تشیع هاشمی»^{۱۰} و «مدارکی جدید درباره مأمون، فضل بن سهل و علی بن موسی الرضا (ع)»^{۱۱} و مقالاتی در ویراست دوم دایرة المعارف اسلام^{۱۲} مانند «محمد بن علی الرضا (امام جواد علیه السلام)»، «امامت»، «عصمت»، «زید بن علی بن الحسین»، «شیخ کلینی»، «جابر جعفی»، «هشام بن حکم»، «اسماعیلیه»، «زیدیه»، «کیسانیه»، «مهدی»، «شیعه» و مقالاتی از دایرة المعارف ایرانیکا^{۱۳} مانند مدخل‌های مربوط به امام باقر (ع) و امام رضا (ع) و بخش نگاه کلی از مدخل شیعه در دایرة المعارف آکسفورد جهان اسلام معاصر^{۱۴}. وی در این بخش می‌نویسد که این نوشتار درباره یکی از دو شاخه مهم اسلام نگاشته شده است و همین تمایز نگاه او را با کسانی که شیعه را یک فرقه انحرافی می‌دانند به خوبی نشان می‌دهد و در این اثر خود به جنبه‌های متنوعی از تشیع مانند افراطیان و میانه‌روهای شیعه، امامیه، فرق افراطی غلات [منتسب به] امامیه که از پیروان ابوالخطاب اسدی‌اند، نصیریبه یا پیروان محمد بن نصیر، امامت، مهدویت، جریان‌های عقلی رایج در جهان تشیع، برای مثال در حوزه علمیه قم، شیخیه یا پیروان شیخ احمد احسائی، زیدیه و تاریخ آن در یمن (حتی تا عصر جدید)، علل روی کار آمدن اسماعیلیه، حرکت اسماعیلیه در عصر فاطمی، افول اسماعیلیه، اسماعیلیه فاطمی، فقه اسماعیلی، عقاید باطنی، قرامطه، دروزی‌ها، طیبی‌ها، الموتیان، اسماعیلیه شبه قاره هند و اجتماعات ایشان می‌پردازد^{۱۵}. از همین مقاله مادلونگ هویدا است که او درصدد آشنایی با جنبه‌های گوناگون شیعه و فرق و جریان‌های مختلف شیعی بوده است. در راستای همین رویکرد، وی مدخل اخباریه در ویرایش دوم دایرة المعارف اسلام را نوشته است و سعی کرده تاریخ جدال اصولی-اخباری را، نه از روزگار صفویه، بلکه از قرن ششم و حتی قبل‌تر از آن، بررسی کند^{۱۶}.